

Міністерство освіти і науки України

Львівський технологічний ліцей

Науково-пошукова робота:

***«Церква святої
Анни у Львові:
готика, бароко,
арт-деко»***

**Автор: вчитель історії Львівського технологічного ліцею Ільчишин
Оксана Володимирівна**

Львів – 2010

Зміст

Вступ	3
1. Найменування, адреса, дата створення об'єкта	4
2. Історичні дані про об'єкт	4
3. Опис об'єкта	5
4. Список використаних джерел	15

Вступ

Священики церкви Святої Анни щороку благословляють учнів та працівників Львівського технологічного ліцею на навчальний рік та на останній дзвоник – теж. Ця церква – духовний осередок для шкіл мікрорайону: №№ 33, 44, 34, 52 та правничої гімназії.

Завдання цієї роботи полягає в тому, щоби, по-перше, дослідити зв'язок українського образотворчого і монументального мистецтва світовою культурою, а по-друге, описати саму церкву.

Щодо історії самої церкви, потрібно зазначити, що про неї відомо небагато. Адже вона перетерпіла дві пожежі: у 1509 та у 1648 роках. Крім цього, починаючи від радянської доби до початку 90-их років 20 століття храм був закритий.

Доволі складно розповісти коротко про архітектурний стиль, в якому церква збудована. Відомо, що її заснували 1504 року, коли майже усі визначні споруди зазвичай будувалися в готичному стилі, який в принципі не мав ніяких особливостей на Україні. Після ж другої пожежі 1648 року, яка практично знищила будівлю, церкву відбудували у стилі бароко, що мав певні особливості на Україні.

1. Найменування, адреса, дата створення об'єкта

Церква Святої Анни: готика, бароко, арт-деко у Львові. Цей храм у капітально перебудованому вигляді стоїть на розгалуженні вулиць Городоцької і Т.Шевченка. Церква була заснована у 1504 році.

2. Історичні дані про об'єкт

Як уже зазначалось, історія церкви св. Анни переносить нас у XVI століття. У Львові 1491 року спалахнуло повстання кравецьких підмайстрів, котрі протестували проти нестерпно тяжких умов праці. Певна річ, це не було повстання у власному значенні цього слова. Підмайстри просто вирішили втекти зі Львова. Вночі вони перебралися через міський мур, але приблизно на тому місці, де стоїть костел, їх наздогнала міська сторожа – так звані ціпаки - і стала силою завертати до міста. Відбулася сутичка, в якій кількох підмайстрів було вбито. На місці сутички товариші загиблих встановили хрест, а в 1504 р. збудували невеликий дерев'яний костел св. Анни - символ милосердя, який пізніше став цеховим костелом кравців. Звичайно, міській владі та цеховій верхівці костел був як сіль в оці, бо нагадував про мученицьку смерть юнаків, а також закликав до милосердя. Але нічого не вдієш - святиня!

У 1509 році костел був спалений під час молдавського нападу, але через декілька років відновлений. Вдруге його спалили 1648 року і відбудували аж у 1673 році. Сучасного вигляду храм набув наприкінці XVIII століття.

Коли у 1783 році було скасовано орден августинців, у монастирських будівлях розташували школу, а костел Св. Анни став парафіяльним для мешканців Городоцького передмістя.

У 1810 році на роздоріжжі перед костелом була поставлена фігура Св. Яна Непомука, патрона мандрівників та подорожніх, яка зникла після другої світової війни.

В радянські часи костел був закритий для вірних, а приміщення використовували спочатку як каси попереднього продажу залізничних квитків, а потім тут розташували комісійний магазин по продажу меблів. Лише на початку 1990-х років в колишньому костелі почала діяти греко-католицька церква Св. Анни.

5. Опис об'єкта

У 1504 році, коли було засновано костел Св. Анни, його місце розташування на той час було далеко за межами давніх міських мурів, а саме, на північний захід від історичного центру Львова. Це - кутова будівля, що займає ділянку на розі вулиць Городоцької та Шевченка та вівтарем орієнтована на захід. З півдня до храму примикають споруди колишніх монастирських келій.

Монастирський будинок, що примикає з південної сторони, зберіг характерні риси архітектури XVIII століття.

Готичний стиль (від італ. *gótico*, букв. - готський, від назви німецького племені - готи) став завершальним етапом у розвитку середньовічного мистецтва країн Західної, Центральної і частково Східної Європи (між серединою XII і XV-XVI ст.ст.). Термін "готика" введений в епоху Відродження як зневажливе позначення всього середньовічного мистецтва, що вважалося «варварським». Готичний стиль у своїх хронологічних рамках пройшов через ранню, зрілу (високу) і пізню фази.

Готика розвивалася у тих країнах, де панувала католицька церква, та під її егідою феодально-церковні основи зберігалися в ідеології і культурі епохи готики.

Готичне мистецтво залишалося переважно культовим за призначенням і релігійним за тематикою. Воно було співвіднесено з вічністю, з «вищими» ірраціональними силами.

Для готики характерний символіко-алегоричний тип мислення та

умовність художньої мови. Від романського стилю готика успадкувала верховенство архітектури у системі мистецтв і традиційні типи будинків.

Особливе місце в мистецтві готики займав собор - вищий зразок синтезу архітектури, скульптури і живопису (вітражів). Непорівнянний з людиною простір собору, вертикалізм його веж і зводів, підпорядкування скульптури динамічним архітектурним ритмам, багатобарвне сяйво вітражів справляли сильний емоційний вплив на віруючих.

Розвиток мистецтва готики відбивало й кардинальні зміни в структурі середньовічного суспільства. Адже це був початок формування централізованих держав, зростання і зміцнення міст, висування світських сил (міських, торговельних і ремісничих), а також придворно-лицарських кіл.

В міру розвитку суспільної свідомості, ремесла і техніки слабшали підвалини середньовічного релігійно-догматичного світогляду, розширювалися можливості пізнання і естетичного осмислення реального світу; склалися нові архітектурні типи і тектонічні системи. Інтенсивно розвивалися містобудування і цивільна архітектура. Міські архітектурні ансамблі включали культові та світські будинки, укріплення, мости, колодязі.

Головна міська площа часто забудовувалася будинками з аркадами, торговельними і складськими приміщеннями на нижніх поверхах. Від площі розходилися головні вулиці. Вузькі фасади двох-, рідше трьохповерхових будинків з високими, фронтонами вибудовувалися уздовж вулиць і набережних. Міста оточували могутні стіни з багато прикрашеними проїзними вежами.

Замки королів і феодалів поступово перетворювалися у складні комплекси фортечних, палацевих і культових споруджень. Зазвичай у центрі міста знаходився замок або собор, який, наче пануючи над його забудовою, ставав осередком міського життя. У ньому поряд з

богослужінням улаштовувалися богословські диспути, розігрувалися містерії, відбувалися збори городян.

Собор мислився свого роду зводом знання, символом Всесвіту, а його художній лад, що поєднував урочисту велич з жагучою динамікою, достаток пластичних мотивів зі строгою ієрархічною системою їхньої супідрядності, виражав не тільки ідеї середньовічної суспільної ієрархії і влади, але й усе зростаючу самосвідомість городян, творчу велич зусиль людського колективу.

Смілива і складна каркасна конструкція готичного собору, що втілила торжество сміливої інженерної думки людини, дозволила перебороти масивність романських будівель, полегшити стіни і зводи, створити динамічну єдність внутрішнього простору. У готиці відбувається збагачення й ускладнення синтезу мистецтв, розширення системи сюжетів, у якій відбилися середньовічні представлення про світ.

Основним видом образотворчого мистецтва була скульптура, що відзначалася багатим ідейно-художнім змістом і розвинутими пластичними формами. Непорушність, статичність і замкнутість романських статуй перемінилися у рухливість фігур, зокрема, їхнім звертанням один до одного й до глядача.

Виник інтерес до реальних природних форм, до фізичної краси і почуттів людини, нове трактування одержали теми материнства, морального страждання, мучеництва і жертвної стійкості людини.

У готиці органічно переплелися ліризм і трагічні афекти, піднесена духовність і соціальна сатира, фантастичний гротеск і фольклорність, гострі життєві спостереження.

У епоху готики розквітла книжкова мініатюра і з'явився вівтарний живопис, досягло високого підйому декоративне мистецтво, що було пов'язане з високим рівнем розвитку цехового ремесла.

Готика зародилася в Північній Франції (Іль-де-Франс) у середині XII

століття і досягла розквіту в першій половині XIII ст. Кам'яні готичні собори одержали у Франції свою класичну форму. Як правило, це 3-5-нефні васильки з поперечним нефом - трансептом і напівкруговим обходом хору ("діамбулаторієм"), до якого примикають радіальні капели ("вінець капел"). Їх високий і просторий інтер'єр осяяний кольоровим мерехтінням вітражів.

Враження нестримного руху вгору і до віттаря створюється рядами струнких стовпів, могутнім злетом гострих стрілчастих арок, прискореним ритмом аркад верхньої галереї (трифорія). Завдяки контрастові високого головного і напівтемних бічних нефів виникає мальовниче багатство аспектів, відчуття безмежності простору.

Конструктивна основа собору - каркас зі стовпів (у зрілій готиці - пучка колон) і стрілчастих арок, що спираються на них. Структура будинку складається з прямокутних осередків (травей), обмежених 4 стовпами і 4 арками, що разом з арками-нервюрами утворюють остов хрестового зводу, заповненого полегшеними невеликими зводами - розпалубками. Бічний розпір зводу головного нефа передається за допомогою опорних арок (аркбутанів) на зовнішні стовпи - контрфорси.

Звільнені від навантаження стіни в проміжках між стовпами прорізаються арковими вікнами. Нейтралізація розпору зводу за рахунок винесення назовні основних конструктивних елементів дозволила створити відчуття легкості і просторової волі інтер'єру.

Двобаштові західні фасади французьких соборів з трьома "перспективними" порталами і візерунковим круглим вікном ("трояндою") у центрі сполучають устремління вгору з ясною урівноваженістю членувань.

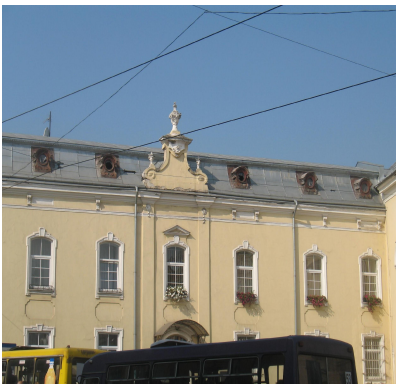
На фасадах варіюються стрілчасті арки і багаті архітектурно-пластичні і декоративні деталі візерункові вімперги, фіали, краби тощо. Статуї на консолях перед колонками порталів і в їх верхній

арковій галереї, рельєфи на цоколях і в тимпанах порталів, а також на капітелях колон утворюють цілісну сюжетну систему, у яку входять персонажі й епізоди з Священного писання, алегоричні образи.

Інші частини храмів також прикрашалися рельєфами, статуями, рослинним орнаментом, зображеннями фантастичних тварин. Міг бути зображений і характерний достаток у декорі світських мотивів, наприклад, різні сцени праці ремісників і селян, гротескні і сатиричні зображення. Різноманітною була й тематика вітражів, у гамі яких переважали червоні, сині і жовті тони.

У пізній готиці одержали поширення скульптурні вівтарі в інтер'єрах, що поєднують дерев'яну розфарбовану і позолочену скульптуру і темперний живопис на дерев'яних дошках. Склався новий емоційний лад образів, що відрізняється драматичною (нерідко екзальтованою) експресією, особливо в сценах страждань Христа і святих, переданих з нещадною правдивістю. З'явилися розписи на світські сюжети, наприклад, у папському палаці в Авіньйоні (XIV-XV ст.).

У мініатюрах (часословах) намітилося прагнення до одухотвореної людяності образів та передачі простору й обсягу. До кращих зразків французького готичного декоративного мистецтва належать дрібна скульптура зі слонової кістки, срібні релікварії, лимозька емаль, шпалери і різьблені меблі.

У пізньоготичну епоху нагромадження емпіричних знань, підвищення інтересу до реальності, спостереження і вивчення натури, творчої індивідуальності підготували ґрунт для ренесансної системи світосприймання. Цей процес проявився у XIV-поч. XVI ст.ст. у французькій і бургундській мініатюрі, у скульптурі (Клаус Слютер) і живопису (Мельхіор Брудерлам) німецької,

чеської, польській декоративній пластиці (Петро Парлерж), у вівтарній скульптурі і живописі (майстер Теодорик). У XV-XVI ст. він був прискорений впливом італійського і нідерландського Відродження. Протягом XVI ст. готика майже повсюдно замінилася ренесансною культурою.

Після пожежі 1648 р. церкву св. Анни збудували заново у стилі бароко (1673). Костел було розміщено на місці давнього храму з 1505 року. Це однонавна базиліка з гранчастою триярусною вежею на фасаді, мурована з каменю та цегли. Склепінчасті перекриття, похилий дах з сигнатурною. Перед вежею добудовано трьохгранний притвор, оформлений пілястрами. За вежею по центру розміщено фронтон, фланкований рокайльними вазами. Арочні віконні прорізи в обрамленнях. В храмі - новітній інтер'єр після реставрації 1997 року.

Епоха бароко - одна з найцікавіших епох історії світової культури. Цікава вона своїм драматизмом, інтенсивністю, динамікою, контрастністю, й водночас гармонією, цілісністю, єдністю.

На території України цей стиль мав свої особливості. Більшість найвизначніших пам'яток України, які збереглися до наших часів, належить до стилю бароко. Барокова архітектура церков другої половини XVII ст. - XVIII ст. найчастіше аналізується на прикладах так званого «козацького» або «східного українського бароко». Пояснити це можна тим, що в другій половині XVII - першій половині XVIII ст. феодално-кріпосницька Польща знаходилась в економічному та політичному занепаді, і саме тому в Західній Україні, яка на той час перебувала під владою Польщі, було побудовано дуже мало самобутніх пам'яток стилю бароко. Більшість римо-католицьких костьолів лише копіювали західноєвропейські зразки в традиціях польського провінційного бароко.

Українське бароко можна розділити на дві архітектурні школи:

західну і східну. Західна школа бароко включає в себе західне римо-католицьке бароко (на землях України) і західне українське бароко (в якому поєднались традиції західноєвропейського католицького бароко і національні традиції). Східна школа бароко включає в себе чотири регіональні школи: правобережно-наддніпрянську (так звану «київську»), чернігівську, полтавську і слобожанську.

Західне римо-католицьке бароко було поширене на територіях Львівської області, півдні Волинської і Рівненської областей, на південно-західних територіях сучасної Житомирської області, на півдні, півночі і заході Тернопільської області, на значній частині території Івано-Франківської області та частково на Київщині. Якщо зобразити на карті України всі об'єкти стилю бароко, помітно, як проходили зовнішні впливи західноєвропейського католицького бароко і на яких територіях вони були найпомітнішими. Більшість пам'яток римо-католицького бароко побудовано на Львівщині. Проте поодинокі пам'ятки західного римо-католицького бароко знаходяться поза межами основних архітектурних кордонів цієї школи, у великих містах чи в історичних центрах.

Якщо порівняти по карті кількість всіх збудованих в XVII-XVIII століттях дерев'яних і кам'яних церков стилю бароко цього ж періоду, то можна помітити, що кількість дерев'яних церков була в десятки разів більшою: дерев'яна церква була в кожному селі, тоді як стиль бароко так і залишився «елітним», оскільки спорудження барокових об'єктів з пишним декором вимагало великих коштів. Загальна територія поширення західної школи бароко була приблизно вдвічі меншою за територію східної школи бароко, однак в західній школі пам'ятки більш сконцентровані, ніж в східній.

Спробуємо дати коротку характеристику кожній з шкіл українського бароко. Найбільш поширеним є таке датування пам'яток західного і

східного українського бароко:

- перший період (раннє бароко, 1648 -1680-ті роки) - так зване «геометричне» бароко, перехідне від Ренесансу, яке характеризується ще певною незрілістю, недовершеністю стилю, що остаточно сформується лише на другому періоді «високого» бароко, асиметрією планів і фасадів;
- другий період (середнє або високе бароко, 1680 - початок 1740-х років) - це час найбільшого розквіту бароко, стильової чистоти і завершеності, створення більшості шедеврів цього стилю. Характерна ознака цього періоду - бані з перехватом - ковніром і пишний декор;
- третій період (пізнє бароко, початок 1740 - кінець 1770-х років) - це перехід від бароко до класицизму, який характеризується поступовою втратою рис бароко і проявом класичних ознак, що пояснюється передусім зовнішніми впливами. В об'єктах цього періоду змінюється форма бань (зникає перехват - ковнір), з'являється класицистичне трактування ордерної системи та рустовка.

Як вже було зазначено вище, західна школа бароко поділяється на західне римо-католицьке й західне українське бароко. Найчастіше - це тринавні споруди в стилі польського бароко, з еліптичною формою нав, овальними планами, масивним ордером, підкресленими розкріповками карнизу і використанням скульптур. Головний фасад найчастіше прикрашався характерним фронтоном і двома баштами по боках. Серед кращих зразків західного римо-католицького бароко варто насамперед згадати Домініканські костьоли у Львові та Тернополі.

Західне українське (греко-католицьке) бароко представлене собором Святого Юра у Львові та Успенським собором Почаївської лаври. В цих соборах поєднались властива католицькому бароко підкресленість головного західного фасаду і всефасадність українських дерев'яних церков.

Собор Святого Юра стоїть на терасі, оточений з трьох боків низькими корпусами. Його фасад розчленований пілястрами і карнизами.

На відміну від Домініканського костюлу у Львові він не виділений сильними розкріповками, значними виносом карнизу, підкресленими членуваннями і монументальним ордером, через що собор Святого Юра виглядає особливо гармонійно.

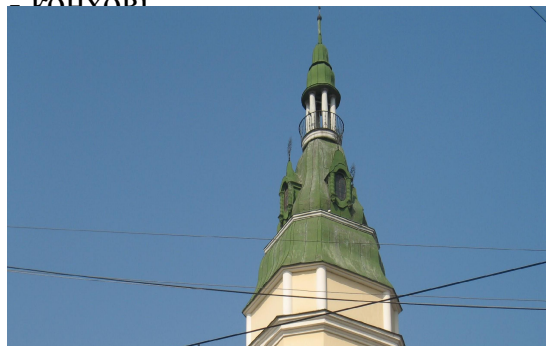
Загальна композиція Успенського собору Почаївської лаври з забудовою навколо нього терас на, будівлі розташовані на схилах із поступовим підвищенням до головного акценту Успенського собору. Як і собор Святого Юра, Успенський собор при вході на вузьке подвір'я сприймається в сильному ракурсі. Головний фасад за католицькими традиціями прикрашають дві башти, повернені під кутом 45° до головної осі, щоб підкреслити всефасадність собору - характерну рису українських церков. В цілому ж композиція собору з однією центральною банею на восьмерику і двома бічними баштами співзвучна шедеврам козацького бароко - соборам Троїцького монастиря в Чернігові і Мгарського монастиря біля Лубен на Полтавщині.

Східна школа українського бароко охопила території правобережної Наддніпрянщини і Лівобережжя. В правобережно-наддніпрянській, чернігівській, полтавській і слобожанській регіональних школах були:

- тринавні церкви як похідні від давньоруського зодчества;
- трикамерні церкви, що походили від дерев'яного зодчества;
- хрещаті церкви, похідні від грецького хреста;
- трьох- та чотирьохконхові церкви, що беруть свій початок від середньовічних церков-твердинь;
- також церкви і трапезні із змішаними планами.

У правобережно-наддніпрянській школі найбільш поширеними були тринавні та трикамерні церкви, а також церкви змішаної структури плану, з прибудовами, а у третьому періоді бароко – конхові

Однак, повернімося до церкви св. Анни. В її архітектурі є ще більш пізній

елемент. Це вежа, побудована в 1927 році архітектором Б. Віктором з куполом в стилі арт -деко.

Ар-деко (варіанти: ар деко, арт деко, арт-деко) походить від фр. art déco, що буквально означає - «декоративне мистецтво». Це - мистецька течія протягом першої половини XX століття, що проявилася в архітектурі, у декоративному мистецтві, моді та живописі. Стиль являв собою синтез модерну і неокласицизму. Відмінні риси - сувора закономірність, етнічні геометричні візерунки, розкіш, шик, дорогі сучасні матеріали (слонова кістка, крокодиляча шкіра, алюміній, рідкісні породи дерева, срібло).

Міжнародна виставка, що пройшла в 1925 році в Парижі та офіційно називалася «Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes», дала життя терміну «ар-деко». На цій виставці світу були показані предмети розкоші французького виробництва.

У пізніх формах стиль Ар Деко зближається з геометричним конструктивізмом. Недарма вважають, що проектувальники Ар Деко - спадкоємці віденської архітектурної школи - вплинули на формування програми німецького Баухауза (див. також «Віденські Майстерні»). В Італії і Німеччині елементи стилю Ар Деко, з'єднуючись з формами неокласицизму, переростали в архітектуру «нового Ампіру» - фашистського стилю третього Рейха.

У 1930-1950-х роках відзначають і існування «радянського Ар Деко». Як характерні приклади наводяться роботи скульпторів Н. Данько, І. Єфімова, В. Мухіної - твори з порцеляни, металу, скла з незвичайною для того часу узагальненістю і геометризацією форми.

Наприкінці XX сторіччя сміливі контрасти узагальненої, геометризованої форми і яскравого кольору, що були відкриті стилем Ар Деко, відроджуються в дизайні і моді, зокрема, в оформленні інтер'єрів, ювелірних прикрасах, одязі, рекламній графіці.

Список використаних джерел

1. Власов В.Г. Енциклопедичний словник образотворчого мистецтва.
2. Івашко Ю. Перлини українського бароко, Будмайстер, 2003.
3. Вуйчик В. С, Липка Р. М. Зустріч зі Львовом. Львів: Каменярь, 1987.
4. В.Зиморович. Уривок з «Хроніки Львова» про втечу повсталих Кравецьких учнів від своїх майстрів, їх криваву сутичку за міською сторожею і будову кравецьким цехом Костьолу Св. Анни на пам'ять про цю подію.